

LIVGARDET I STOCKHOLM

av Sven Lagerberg

Kungl. Svea livgarde, Sveriges äldsta regemente, har under sin mer än fyrahundraåriga tillvaro, då det ej legat i fält, haft sin verksamhet fast bunden till huvudstaden Stockholm. Staden har icke blott varit dess garnisonsort, utan dess verksamhet har under tidernas lopp på mångahanda sätt satt sin prägel på livet i Stockholm. Det leder sitt ursprung från Gustaf Wasas »Gårdvakt», som hade att svara för slottets omedelbara säkerhet. Denna vakt utvidgades till »Gårdsfänikan» och motsvarade då ungefär ett regemente.

Regementet har under tidernas lopp haft många namn, som t.ex. »Konungens Hofregemente», »Gula Brigaden», »Konungens Lifguardie» m.fl., tills det 1793 första gången erhöll namnet »Svea livgarde», vilket namn det med korta avbrott burit intill våra dagar.



Bild 1. Gatuscen från Gårdvaktens tid. Detalj ur den s.k. »Triumfsviten». — Akvarellkopia från 1722 i Kungl. Bibl. efter förlorat original från omkr. 1540 på Grips-holm.

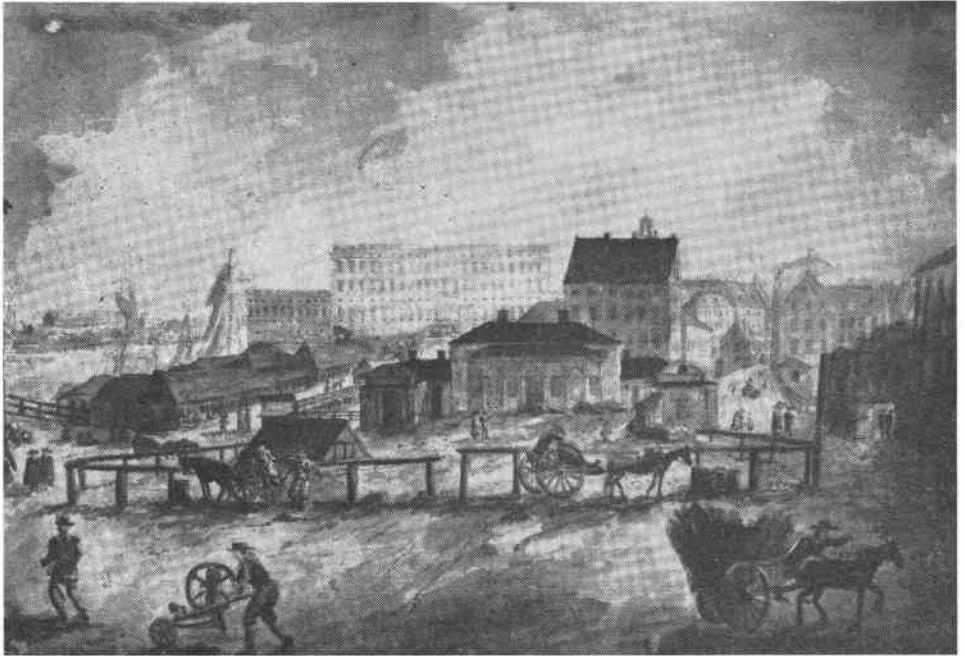
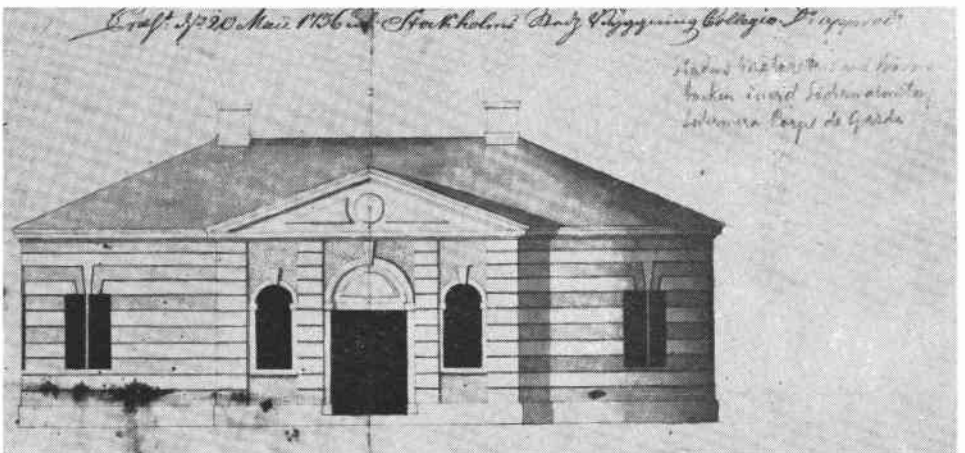


Bild 2. Norrmalmstorg, nuv. Gustaf Adolfs torg mot söder. Corps de Garde i mitten. Akv. av I. Kjölström 1780-talet.

Bild 3. Byggnadsritning till Corps de Garde vid Södermalmstorg 1736 av stadsarkitekten J. E. Carlberg.



Garnisonstjänst

Det var inte förrän i slutet av 1800-talet, som staden fick en någorlunda effektiv poliskår och detsamma var förhållandet med brandkåren. Man kan nog med goda skäl anta, att Gustaf Wasas gårdvakt, utöver sin bevakningsuppgift på slottet, även utövade en ganska effektiv bevakning i den lilla staden i övrigt, både när det gällde ordning och brandskydd. Staden hade visserligen sedan gammalt en militärt organiserad »stadsvakt», men dess effektivitet var nog ganska ringa och folkhumorn döpte dess medlemmar till olika öknamn, bland annat till »korvar» och »paltar». Den verkliga ordningshållningen i staden utfördes emellertid under tidernas lopp av Stockholms garnison, vars ryggrad Livgardet utgjorde på grund av sin permanenta förläggning till huvudstaden. Därigenom blev Livgardet en både uppskattad och mycket verksam del av stadens befolkning och i verkligheten en för dess liv mycket viktig institution.

Bevakningen inom ett område utfördes från ett »Corps de Garde», en sorts postering om befälhavare och ett antal meniga, avpassat efter bevakningsområdets storlek och karaktär. Posteringen var förlagd i en vaktbyggnad, och ett Corps de Garde fungerade väl närmast som ett polisvaktkontor i våra dagar. Nära en sådan postering var ofta något av stadens spruthus beläget, för att brandsprutorna vid behov skulle snabbt kunna förflyttas till brandplatsen genom militärens försorg. Garnisonens vaktposterings belägenhet växlade under tidernas lopp. En viktig postering var

Bild 4. Södermalmstorgsvakten, bemannad med livgardister, omkr 1890.



Norrmalmstorgsvakten, belägen på torget med samma namn, nu Gustaf Adolfs torg, nere nära strömmen. Denna vakt bemannades i regel av Livgardet. Under Gustav III:s regering indrogs vakten och ersattes av en posterering i det då nyuppförda operahuset. Vakten i operahuset var dock endast bemannad under operaföreställningar. En bevakningsposterering, som kvarlevde ända in på detta århundrade, var Södermalmstorgsvakten. Den var i början inrymd i Södra Stadshuset och i dess instruktion ingick bland annat att hålla uppsikten över de ryska köpmännen i den nedanför belägna Ryssgården och att samtidigt skydda dem. Sedermera uppfördes ett stenhus för vakten på Södermalmstorg, vilket kvarstod där ända till rivningen på 1950-talet.

Garnisonens ingripanden vid oroligheter i staden äro väl kända, särskilt vid de s.k. Crusenstolpeska kravallerna sommaren 1838 och under marsoroligheterna 1848, förevigade bland annat av tecknaren Fritz von Dardel. En kvarleva från äldre tider kan man säga var gardesregementenas ingripanden vid oroligheter av olika anledningar under första världskriget.

Utbildning

Det var den under 1600-talet mycket effektiva svenska hären som genom sitt segerrika uppträdande på kontinentens slagfält grundlade vårt lands politiska oberoende. Men det var inte endast den revolutionerande svenska taktiken och de för tiden mycket moderna svenska vapnen, som åstadkommo framgångarna, utan det var även och inte minst den goda befälsföringen och de energiskt bedrivna övningarna före fälttågen, som möjliggjorde dessa framgångar. Man vet, att Gustaf II. Adolf övade sina trupper på »gärdet» före överskeppningen till Tyskland för deltagandet i 30-åriga kriget. Här avses nog inte det sedan så aktuella Ladugårdsgärdet, utan terrängen omkring Klara gårde, som då ännu var obebyggd och, såsom liggande nära slottet, var synnerligen lämplig som övningsområde.

Ladugårdsgärdet som övningsterräng

På Karl X. Gustafs tid var vårt stormaktsvälde under stark utveckling. Man levde i en krigisk tid. Befäl och manskap behövde utbildning och ett nytt och större övningsfält måste anskaffas. Konungen ansåg, att terrängen vid och omkring det nuvarande Ladugårdsgärdet var synnerligen lämplig som övningsterräng. Området tillhörde på sin tid Gustaf Wasas Kungsladugård, som nedlades omkring 1670. Det var denna ladugård, belägen vid nuvarande Nobelparken, som givit Ladugårdsgärdet och hela stadsdelen Ladugårdlandet, sedermera Östermalm, sitt namn. På samtida kartor benämnes terrängen »Stoora Gärdet». Genom Karl X. Gustafs beslut om

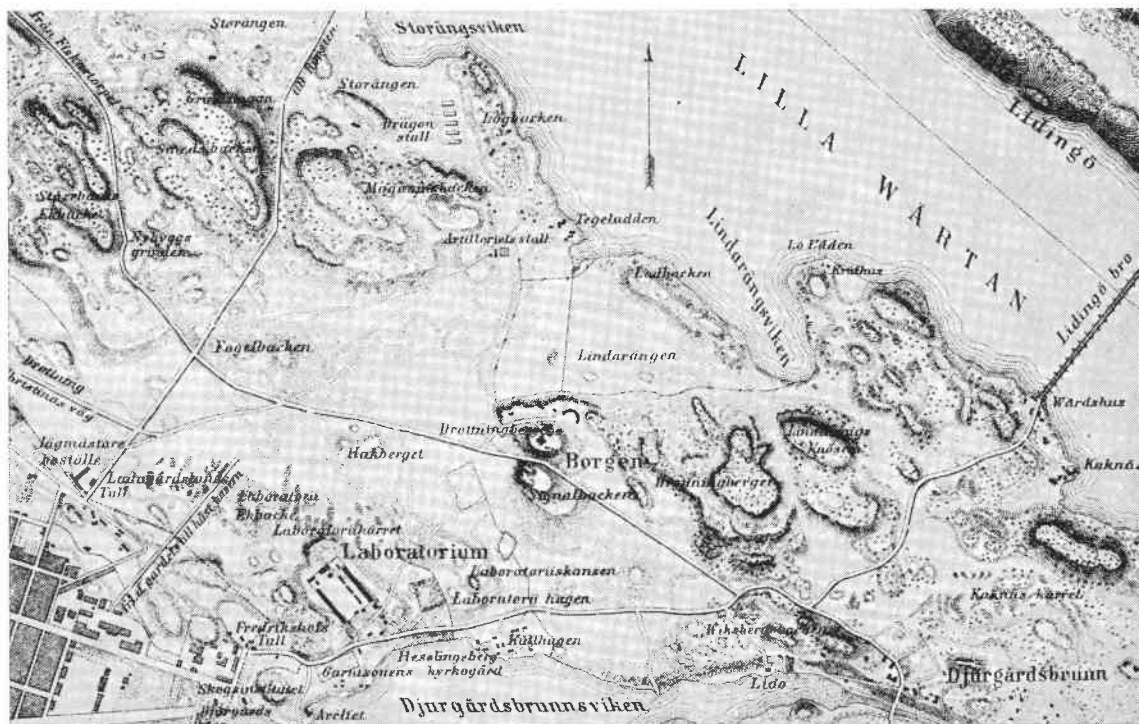


Bild 5. Ladugårdsgärdet med omgivningar omkr 1870. Ur »Om Svenska Härens Helsovård» av E. Edholm 1880.

ifrågavarande terrängs användning för militärt ändamål, räddades Ladugårdsgärdet från bebyggelse ända till i våra dagar. Belägen intill en i utveckling varande stadsdel har gärdet ständigt varit utsatt för hotet av bebyggelse, och i ett rådsprotokoll från 1600-talets mitt hade man planer på att dit förlägga en diplomatstad och andra anläggningar, vilka först i våra dagar förverkligats.

De militära övningarna på Ladugårdsgärdet togo dock först riktig fart under Karl XI:s förmyndarregering. Man ansåg, att den unge blivande konungen borde övas praktiskt i krigets konst, liksom även befäl och manskap borde övas i den moderna taktiken vid såväl anordnandet, som intagandet, av befästningverk. Därför anlade man år 1672 en »real skans» efter konstens alla regler vilken skulle komma att tjäna som övningsföremål. Skansen, som kallats Karl XI:s skans, var belägen nere på fältet mellan nuvarande norska ambassaden och Borgen. Ännu på 1930-talet kunde man på flygfotografier urskilja den gamla skansens konturer.

Redan samma höst hade man den första övningen med skansen som övningsföremål. Den ägde rum under tre dagar. Den första dagen ägnades

åt landstigningsoperationer vid Källhagen och upprättande av brohuvuden därstädes. Återstående dagar utkämpades batalj mellan riksfältherren Karl Gustaf Wrangel och fältmarskalken Gustaf Persson Banér. Den unge konungen själv förde som ryttmästare en kavalleriskvadron. Övningarna voro ytterst realistiska, en intensiv eldgivning ägde rum och vid själva stormningen sprängdes en stor mina. Sista dagen föll ett kraftigt regn, som ej nämnvärt synes ha avkyllt stridshettan. Om stridens allvarliga karaktär vittna kyrkböckerna, då där för året finnas antecknade flera knektar, som avlidit av skador »när skanzen på Ladugårdz åkrar intogz.»

Ungefär på platsen för nuvarande Borgen hade man byggt en stor läktare för änkedrottning Hedvig Eleonora samt för diplomatiska kåren. Detta område kallas därför fortfarande Drottningberget.

Karl XI:s skans var en anläggning, avsedd att brukas vid ett slags »mallövningar», och har sannolikt i fortsättningen även under senare övningar kommit till användning. Den s.k. Laboratorieskansan, belägen öster om norska ambassaden, anlades antagligen även vid samma tillfälle och som en utgångspunkt för det slutliga anfall.

År 1697, kort efter Karl XI:s död, anordnade den unge Karl XII:s lärare i krigskonst, generalkvartermästaren Karl Stuart, ett »Ernst fiyrwerk», avsett såsom en tillämpningsövning för konungen. Övningen hade karaktär av en instruktions- eller stridsskjutning med alla slag av eldvapen. Man lär med tre artilleripjäser på bäddning ha kommit upp till en för tiden rekordartad skottvidd av 2 300 m mot mål på Lidingön. Man sprängde kraftiga minor och kastade flera slag av handgranater.

Ladugårdsgärdet synes under hela den karolinska tiden ha utnyttjats som skjutfält vid fullt »skjutskolemässiga» övningar för såväl befäl, som trupp. Att man redan på denna tid i viss mån hade kännningar av det totala kriget, framgår av antydningar om att det även skulle komma att givas tillfälle för hovet och civila till övning i uppträdandet under krigiska förhållanden. Under Karl XII:s krig ägde säkerligen en intensiv verksamhet rum på gärdet och i trakterna däromkring för utbildning av befäl för kriget och för hemortens försvar. Under tiden efter dessa krig har man inte många uppgifter om Livgardets övningar eller annan militär verksamhet.

Efter konungens död bröto på allvar olyckorna in över landet. Man gick i en ständig fruktan för ryssarna, som nära nog ohejdat härjade och brände vid våra kuster. Konungavalet 1720 lättade dock något upp stämningen och den då ungdomlige och hurtige konung Fredrik I. höll snart därefter en stor trupperad på gärdet.

Denna parad tycktes ha varit en början till alla de lysande militära skådespel, som på Ladugårdsgärdet sedermera rullades upp för stockholmarnas blickar under 1700- och 1800-talen. Men, varken Fredrik I. eller hans efterträdare Adolf Fredrik hade något större intresse för den militära utbild-

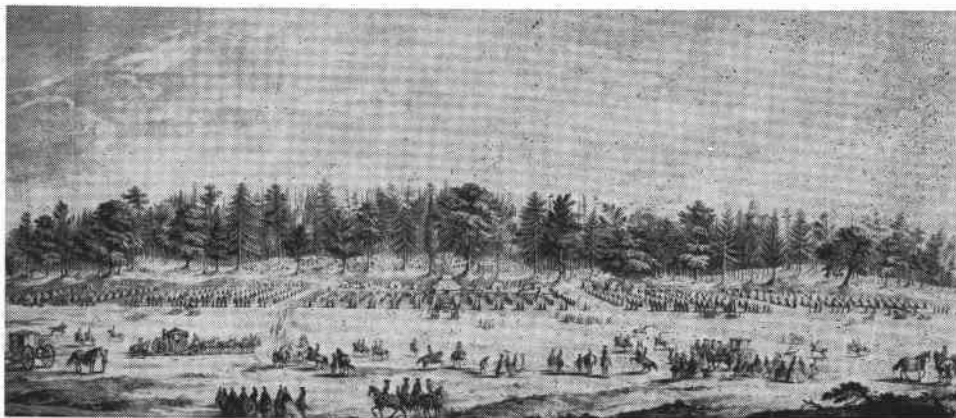


Bild 6. Storlägret på Ladugårdsgärdet 1777. Kopparstick av Olof Årre.

ningen på gärdet, varför uppgifterna härom under denna tid äro mycket sparsamma.

Gustaf III. anordnade varje sommar fr.o.m. 1773 ett stort övningsläger på gärdet i vilket även förband från andra delar av landet deltog. Framför skogsbrynet, halvvägs mellan nuvarande Borgen och vägen mot Djurgårdsbrunn, upprättades den kungliga tältstaden »Kungl. Borgen», där konungen själv kamperade. Flera regeringshandlingar från denna tid äro daterade »Ladugårdsgärde». Bild 6 visar ett kopparstick av Olof Årre från det kungliga lägret 1773. Här synes den kungliga tältstaden, närmast omgiven av Livgardets tält. Verksamheten i dessa läger var mycket livlig och talrika äro berättelserna därom av samtida memoarförfattare. Man gissar nog ej fel, om man antager, att den teatraliske och praktälskande konungens intresse för dessa storläger och »simulacrer», som han årligen anordnade, mera var beroende på deras teatraliska effekter, än på omsorgen om utbildningen av sin armé. Storlägren hade nog ganska mycket karaktären av »lustläger». Sålunda deltog även stundom hovets damer i desamma, vilket hade till följd, att även manskapets kvinnliga bekanta inte behövde dra sig för att vistas därstädes.

Den kvicka och livliga hertiginnan av Södermanland, Hedvig Elisabeth Charlotta, skriver i sin dagbok för juni 1779: »Sedan kungen numera efter sin återkomst från Karlskrona vistas vid gardeslägret på Ladugårdsgärdet, har det blivit litet livligare, jag är där ganska ofta, ibland rider jag dit på morgnarna och bliver av kungen kvarbjuden på frukost, andra dagar är jag i sällskap med Drottningen ditbjuden på supéen. Häromdagen hade kungen utlovat att bereda oss en överraskning och kom därför en kväll till Ulriksdal för att, som han uttryckte sig, samla ihop en damskvadron till

en nattlig attack. Alla damer följde med och fingo på vederbörligt avstånd från trupperna åse striden, ända till klockan sex på morgonen, vilket var ganska underhållande, så att åtminstone jag för min del ej längtade tillbaka till min säng».

Men det var sannolikt inte bara lättjefullt lägerliv under dessa dagar. Visserligen åt man goda middagar och supéer, men man övade parader och exercitier från tidig morgon och hela dagen. Då vallfärdade huvudstadens invånare till gårdet för att få glädjas åt ståten och simulacrerna, och Livgardet blev en uppskattad del av stadens befolkning.

Dessa storläger fortsattes även under Gustaf IV. Adolfs regering, men fingo då en betydligt allvarligare prägel. Ryttmästarinnan Märta Helena von Schnell, född Reenstierna, som under denna tid hade en son i militärtjänst, berättar i sin dagbok om gardesregementenas marscher från sina i staden spridda förläggningar till fälttjänstövningar på Ladugårdsgärdet. Dessa övningar tyckas ingalunda ha ägt rum endast sommartid, utan även under kyla och ogynnsamma väderleksförhållanden under andra årstider.

Tyvärr visade dock dessa övningar inte några bättre resultat under det därpå följande finska kriget. Detta berodde nog inte så mycket på försumlighet från militärbefällets sida, utan på bristande organisation och förutseende hos statsmakterna.

Ladugårdsgärdet var ännu under 1600-talet och 1700-talets första hälft en bit vanlig uppländsk småbruten terräng med bergsknallar, dungar, diken och gärdesgårdar — en terräng, som vi hittills varit vana att finna på Järvafältet. Under Gustaf III:s tid förbättrades Ladugårdsgärdet betydligt som övningsplats. Bland annat utdikades det besvärliga laboratoriekärret, beläget söder om Hakberget. Ända in i våra dagar syntes en djup, sprängd ravin omedelbart öster om nuvarande norska ambassaden som en kvarleva från denna utdikning.

Konung Karl XIV. Johan sätter redan kort tid efter sin ankomst till Sverige såsom kronprins sin prägel på huvudstaden och dess liv. Han var den franske marskalken, som deltagit i napoleonskrigens jättedrabbningar på kontinentens slagfält. Det bör för den segerrike marskalken ha stått som ett förstahandsmål, att så snart som möjligt utplåna den vanära, som träffat vårt land efter den ynkliga utgången av 1808—1809 års finska fälttåg. Som ett yttre tecken på hans strävan att nå detta mål framträder i rask följd den ena efter den andra militära anläggningen i Stockholm — på Skeppsholmen samt på och i närheten av Ladugårdsgärdet — den blygsamma motsvarigheten till kontinentens »marsfält».

Åren 1817—1818 utlades Ladugårdsgärdet till ett efter tidens fordringar modernt exercisfält. Hela fältet dränerades och belades med en yta av torv, så att det fick den karaktär av öppen hed, som vi varit vana att se det.

De alltjämt under månaderna juni och juli pågående storlägren omfattades helt naturligt med stort intresse av kronprins Karl Johan. Under dessa hade han sitt läger uppslaget på Drottningbergets västra sida, på den plats, varifrån änkedrottning Hedvig Eleonora en gång 1672 åsett stormningen av övningsskansen. Här uppdrog han åt arkitekten Fredrik Blom att uppföra en större paviljong, som skulle tjäna såväl som åskådarläktare, som representationslokal för kunglig taffel och större mottagningar. År 1818 stod den stora paviljongen — Kungl. Borgen — färdig, samma år som kronprinsen som konung besteg Sveriges tron. Till det yttre har byggnaden, bortsett från att några fasadprydnader borttagits, i huvudsak bibehållit sitt ursprungliga utseende i typisk empirestil. Men den från början säkerligen pompösa inredningen har under 1800-talets senare del betydligt förenklats. Från byggnadens med barriärer försedda platta tak kunde konungen med stab leda och åse trupprörelserna. Över denna plattform var under sommarmånaderna ett tälttak eller baldakin utspänt, krönt av en kunglig krona, och från tälttakets mittelstång vajade den tretungade kungsflaggan.

Folkliv på Ladugårdsgärdet

Som tidigare nämnts, tilldrog sig den militära verksamheten på gärdet huvudstadsbefolkningens stora intresse, och detta särskilt under storlägren på 1800-talet. Under dessa storläger residerade Karl Johan på sitt sommarslott Rosendal och på hans tid var under lägren utlagd en flottbro över Djurgårdsbrunnsviken mellan Viksberg och Rosendal. Över denna bro red konungen varje morgon med sin stab till Borgen, för att på kvällen återvända till Rosendal. Det var ett stort folknöje att vid dessa tillfällen bilda häck och hurra, samt att försöka se en skymt av den kungliga taffeln på Borgen.

Ett särskilt inslag av folknöjen på Ladugårdsgärdet under de tider, då lägerlivet där florerade, var midsommarfirandet. En italiensk turist, Giuseppe Acerbi, som vistades i Stockholm år 1799, beskriver midsommarfirandet på gärdet sålunda: »Ett fältläger formeras av Stockholms garnison, som består av två regementen infanteri, några kompanier hästgarde och en artillerikår. Utmed lägerplatsen placeras stolpar, prydda av monogram och ibland av sköldar med motto och deviser. Vid foten av dessa stolpar uppställas öltunnor på bockar. Vid sex- eller sjutiden på kvällen öppnas tunnorna på en speciell signal. Då får varje soldat en pipa tobak, en brödkaka, två sillar och litet pengar, allt på officerarnas bekostnad. Under tiden spelar militärmusiken och soldaterna börja dricka och dansa. På var tunna sitter en soldat utklädd till Bacchus eller någon annan skämtsam figur. ett slags maskerad tar vid, då soldaterna roa det omkringstående



Bild 7. Markententeri vid lägret på Ladugårdsgärdet. Akv av Pehr Nordqvist 1790-talet. Värtan vid Tegeludden i bakgrunden (det.).

folket med sång och allehanda upptåg. När tapto blåses, återgår allt hastigt till ordningen.»

Konstnären Elias Martin har gjort en teckning från midsommardagen på Ladugårdsgärdet 1785 (bild 8), efter vilken M. R. Heland gjort en akvarellerad konturetsning. Förutom de traditionella majstängerna synes en något fantastisk dekoration i form av en vasakärve, hänsyftande på konungen som vasaättling. På dekorationen urskiljer man vidare den trinde Bacchus, omgiven av musikanter, och till vänster frambäres ett stort G av allegoriska figurer. Det hela verkar ganska överdrivet, men alla dekorationer och maskeradutstyrselar åstadkommas med enklast tänkbara medel, som fanns tillhanda på platsen. Den avbildade vasakärven synes sålunda bestå av ett med granris överklätt gevärsställ.

Då värnpliktskontingenten i mitten av 1800-talet ökades, fick gardesregementenas värnpliktiga icke rum i de dåtida kasernerna, varför de under rekryttjänstgöringsperioderna, som inföll under slutet av maj till början av juli månader, förlades i bivack framför skogsbrynet mellan Borgen och vägen till Djurgårdsbrunn. Svea livgardes kontingent var därvid förlagd närmast Borgen, Hästgardets och Andra livgardets söder därom.

Det var dessa värnpliktiga, som uppehöll midsommartraditionerna ända till dess lägerlivet på Ladugårdsgärdet upphörde omkring 1890. Många äro gamla gardisters berättelser och minnen från detta glada lägerliv. F.d. musikfanjunkaren Knut Grundin, vilken som trumslagarpojke vid Svea livgarde deltagit i midsommarfirandet på gärdet i början av 1880-talet, skriver: »Det blir naturligtvis icke mycket sova av en midsommarnatt för 21-åriga ynglingar, men kl. 5 går obönhörligen reveljen även på midsommandagen, och just nu stå fyra yrvakna trumslagare i de första tonären och vänta på att morgonskottet skall gå från artilleribevärningen vid Tegelludden. Pang. Nu gick det! En utmärkt klocka, bara ett slag, men ett som hördes över hela Ladugårdslandet, så att kogubbarna, som bodde vid Grevgatan och vid tullen inte behövde hålla sig med väckarklocka. Nu blev det liv i luckan, trumpularna från Svea och Andra gardet gå från respektive lägervakter runt lägret och slå revelj och få svar från trumpetarna från Livdragonerna och artilleriet.»

Nu började det säkerligen att bli liv i tältgatorna. I en hast fick man i sig en kaffeskvätt, som bars ned från kokgroparna och kl. 5.45 var man uppställd för vanlig exercis, som pågick till kl. 9 fm. Därefter skrudade man sig i parad och kl. 11 var hela styrkan uppställd till den högtidliga kyrkparaden, vilken vid denna tid alltid ägde rum på gärdet.

Bild 8. Midsommandagen på Ladugårdsgärdet 1785. Akvarellerad konturetsning av M. R. Heland efter teckning av Elias Martin. Tillhör dr G. Brun, Gävle.



Med uniformens prydlighet var det klint beställt. Vår deltagare skriver om uniformernas uthämtande: »På midsommarafton, efter middagen, utlämnade resp. dagkorpraler paradmundering. Persedlarna förvarades i en skrubb, där de lågo i en hög, så man kunde förstå att de inte voro så över sig nobla. När var och en fått vad han skulle ha, vapenrock, epåletter, vita byxor och kepi med plym, fingo de byta sins emellan tills de fingo några grunkor, som passade någotsånär. Somliga voro dråpliga att se. En del hade sina epåletter på ryggen, andra sina på bröstet o.s.v.» Men man gjorde så gott man kunde för att vara så prydlig som möjligt när man nästa dag skulle möta sina anhöriga, föräldrar och fästmör, som skulle komma ut och se på ståtén.

Under tiden mellan kl. 10 och 11 hade det blivit allt livligare på gårdet. Regementsmusik hördes från flera håll. Från Lilla Blåportens tull vid Fredrikshov kom manskapet från de tre gardesregementena vid Storgatan, som där hade sina kaserner. Svea artilleriregemente och Pontoniärbataljonen kommo fram genom Karl XV:s port (Nybrogatan), och alla förband samlades i stor öppen fyrkant på fältet nedanför lägret. I de militära kolonnernas fotspår följde så ändlösa rader av Stockholms midsommarfirande befolkning med matsäckskorgar, fyllda med läckerheter och förfriskningar av alla slag.

Nu kommer en ståtlig generalsperson, följd av sin stab, ridande i galopp över fältet mot den öppna fyrkanten. Det är chefen för Livgardesbrigaden, överkommendanten i Stockholm, generallöjtnanten greve Samuel August Sandels. Liksom sin fader, hjälten från finska kriget 1808, rider han på en vit häst.

Klockan i Ladugårdslandskyrkan slår 11 och konung Oscar kommer ridande i spetsen för en lysande stab. »Generalen kommenderar 'Parad' och 'Skyldra gevär'. Det handgreppet hördes säkert över hela gårdet, ty gardisterna hade ett knep att lossa läskstången så, att det skulle sjunga efter bra.» Så sker avlämningen och en ganska lång predikan följer. En och annan gardist svimmar och »får en klunk ur sin kopparflaska, som hängt och dinglat på ryggen i flera timmar».

Paraden är slut. Konungen och högre befäl rider hem med sina staber. Truppbefälet uppsöker sina mässlokaler vid Borgen. Där fanns t.o.m. »röktält». »Herrbeväringen», som hade egna tält, skulle naturligtvis visa dessa och kunde även bjuda sina anhöriga på en enkel frukost. Övriga beväringar drogo sig med sina anhöriga upp i backarna i Kaknäskogen. Senare på kvällen vidtog muntrationer, som tidigare beskrivits, med maskeradupptåg och annat samt dans.

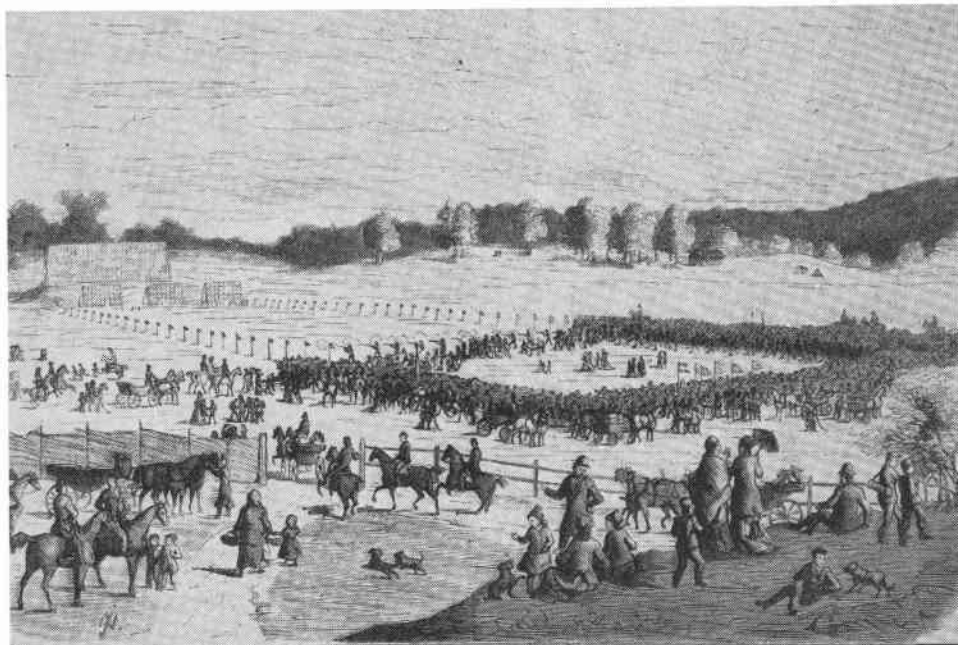


Bild 9. Skolungdomens skjutövningar på Lindarängen den 27. september 1877.
Teckn. av G. Jansson. »Artilleriskottvallen» t.v.

Skarpskjutning på Ladugårdsgärdet

Skarpskjutning med alla slag av eldvapen under den karolinska tiden har tidigare här skildrats. Denna skarpskjutning med Ladugårdsgärdet som skjutfält har givetvis fortsatt genom tiderna och synes hava fortgått utan större olyckshändelser. Artilleriet sköt från pjäsplatser i trakten av Hakberget och terrängen väster därom mot mål i riktning mot Värtan. Som kulfång byggdes en stor stenmur nära strandkanten inom nuvarande frihamnsområdet. Dessa skjutningar orsakade framför allt lidingöborna vissa svårigheter, då deras förbindelser med huvudstaden gick över gärdet, som ofta, då skjutningar pågick, var avspärrat. Dessutom hamnade ett och annat skott både på Lidingön och i Värtan, vilket helt naturligt framkallade irritation. August Blanche har i sin roman »Flickan i Stadsgården» skildrat hur en skjutning med artilleri på gärdet tillgick. Trumpetstötar utgjorde varningen före varje skotts avlossande.

Vid simulacrerna och fälttjänstövningarna under mitten på 1800-talet sköt man ofta ganska våldsamt med lös ammunition med infanterigevären. Men för målskjutning med skarp ammunition var intresset från militärledningens sida mycket litet, och ammunitionsanslaget härför var skäligen ringa.

Under 1800-talet hade modernare bakladdningsgevär ersatt de gamla framladdningsgevären. Refflade lopp och modern ammunition hade möjliggjort skjutning på långa avstånd. Det då moderna remingtongeväret infördes vid infanteriet 1867 och det mera fullkomnade mausergeväret 1896. Karbinen, av samma konstruktion som mausergeväret, fastän med förkortad pipa för att kunna bäras på ryggen vid beridna truppslag, infördes två år tidigare.

Införandet av dessa modernare vapen ökade naturligtvis intresset för skarpskjutning. I »Ny illustrerad tidning» och i andra tidskrifter under förra seklet talas ofta om skyttetävlingar med gevär på Ladugårdsgärdet. Bilder av ganska fantastiskt utstyrda paviljonger för prisutdelning m.m. ingå i dessa, men man får aldrig veta på vilka platser skarpskjutningarna ägt rum på gårdet.

Granskar man Svea livgardes regementsorder från 1852 och de därpå följande åren, får man där heller inte veta på vilken plats skarpskjutningarna ägde rum. Exempelvis: I 1 rego 16/6 1852 p 6: »Till uppkastande av en skottvall på Ladugårdsgärdet kommenderas...». Här förberedde man tydligen skjututbildning med den beväringkontingent, som skulle inrycka omkr. 1 juni. Under sommarens lopp antydes skytteverksamheten genom bestämmelser om tider för målskjutningar, prisutdelningar och vakttjänstgöring vid skottvallen. I slutet av augusti utfärdas order om skottvallens raserande. Regimentets skottvall synes under målskjutningar på Ladugårdsgärdet ha varit av mycket tillfällig karaktär och sannolikt var det Kungl. Djurgårdens förvaltning, som inte tillät någon permanent skottvall på dess mark. Orderna om skarpskjutning med gevär upprepa sig sedan år från år på det mest enformiga sätt.

Var ägde dessa målskjutningar rum? På regementsorder om målskjutning säges intet härom, men i andra sammanhang talas det ibland om skottvallar på Lindarängen. Det sannolika är att all skarpskjutning, såväl med artilleri, som med gevär ägde rum på Lindarängen, med i stort sett samma kulfång. En bild från skolungdomens skyttetävlan 1875, som ägde rum framför artilleriskottvallen, synes verifiera detta (bild 9). När det gäller fältskjutning, säges rent ut, att densamma äger rum på Lindarängen.

År 1853 ges order för ordnandet av målskjutning på vanligt sätt den 31 maj. Men ganska snart synes en olyckshändelse ha inträffat, ty den 19 juni inställdes all målskjutning tills vidare. Måhända hade en skuta skjutits i sank på Värtan genom ett bomskott? Inte förrän den 15 augusti återupptogs dessa skjutningar på nytt sedan nya säkerhetsåtgärder vidtagits.

Då klagomålen från lidingöborna blivit för vanliga och sannolikt efter upprepade olyckstillbud, börjar man tänka sig Kaknaskärret som en bättre skarpskjutningsterräng med sitt bättre kulfång och avskildare läge. Men

det är inte förrän på 1880-talet, som Kaknäs nämnes som skarpskjutningsterräng. Området var ännu då ett stort kärr och man kunde sannolikt inte skjuta på kortare avstånd än 400 m. Och här var skottvallen av samma provisoriska karaktär; den skottades upp på våren och lades igen på hösten. Men man dikade ut Kaknäs kärret genom en sprängd ravin, som utmynnade i Värtan vid Kaknäs gård. År 1886 nämnes Kaknäs skjutbana för första gången. Man hade då byggt blinderingar av permanent karaktär, men fortfarande hade regementena sina särskilda skottvallar, och målskjutningsmateriel medfördes till varje övning.

Men man sköt fortfarande även på Lindarängen, särskilt fältskjutning.

År 1886 på sensommaren förbjuds skjutning på Lindarängen, emedan man där skall anordna en hästkapplöpningsbana i samband med ett lantbruksmöte, men på försommaren 1887 skjuter man åter där, då för sista gången, ty på sensommaren samma år uppläts Lindarängen till kapplöpningssällskapet i Stockholm som galoppbana.

Under 1890-talet ordnades så småningom Kaknäs skjutbana som garnisonens målskjutningsplats och den har sedan genom tiderna varit omtyckt och mycket uppskattad, icke minst av det civila skytteväsendet.

FÖRLÄGGNING

Inkvartering

Livgardet var ett värvat regemente. Några särskilda kasernbyggnader för befällets och truppens förläggning funnos emellertid i stort sett inte före sekelskiftet år 1800.

Truppen var inkvarterad hos borgarna i olika delar av staden. Redan under 1500-talet bestämdes att, som kompensation för den stora nytta garnisonens ordningshållnings- och brandberedskap innebar för stadens invånare, dess borgare skulle åläggas plikten att mottaga inkvartering av manskapet och dess familjer. Denna inkvartering lämnades i början utan pekuniär ersättning, men sådan kom så småningom att utgå. Inkvarteringsärendena sköttes av »Inkvarteringskommissionen», vilken kvarstod ända till mitten av 1860-talet.

Livgardets chef, överste Hastfehr, blev 1680 inkvarterad i byggnaden Castenhof, belägen i östra hörnet av nuvarande Gustaf Adolfs torg och Malmorgsgatan. Huset uppfördes 1645 och var från början avsett som stadshus för Norra Förstaden, men fick snart andra uppgifter, bland annat som värdshus, rum för resande och arrestlokaler. Namnet säges härstamma från munkänken Casten Hoff. Gardets chef kvarbodde där ända till i mitten av 1800-talet under det att dess chefsexpedition flyttade till den nya kasernen i Fredrikshov, då denna stod färdig.

Manskapet var före kaserneringen inkvarterat här och där på malmarna, huvudsakligen på Norrmalm. Kronan ägde en del hus, där det ogifta manskapet kunde kaserneras, men i regel hade manskapet familj och det kunde även hända, att familjen ägde eget hus.

Livgardets gudstjänstlokal var fr.o.m. 1793 Stora Barnhusets kyrka vid Drottninggatan som då för detta ändamål blivit tillbyggd med en extra läktare. Det var samma år, som regementet första gången erhöll namnet Kungl. Svea livgarde.

Under inkvarteringstidens senare år hade Livgardet sitt sjukhus förlagt till den Gyllenborgska malmgården i nuvarande kvarteret Grundläggaren, Döbelnsgatan 38.

Varje kompani hade sin samlingsplats och regementet samlades tidvis på nuvarande Karl XII:s torg.

Det är en given sak, att denna spridda förläggning åstadkom stora svårigheter vid ordergivning och vid tillsynen av manskapet och dess persedlar. Mycken personal och mycken tid åtgick härför. Vederbörande myndigheter voro icke främmande för tanken att åstadkomma permanenta kaserner för truppförbanden. Inkvarteringskommissionen hade också en del byggnader härför, men dessa visade sig otillräckliga och olämpliga för sitt ändamål. Man ansåg i slutet av 1700-talet, att en kasern måste ligga fritt från övrig bebyggelse och framför allt nära en sjöstrand, vilket kunde giva så mycket folk inom ett så begränsat område möjlighet att erhålla vatten tillräckligt för matlagning och tvätt. Tillgång till brygga möjliggjorde även att latrin och avfall kunde fraktas bort på prämar.

Men det var ett ganska stort socialt problem, att för ett helt truppförband övergå till kasernförläggning från det tidigare systemet med kvartersförläggning. På detta sätt skulle ju husbonden i familjen tagas bort från hustru och barn. Det första regemente, som blev kasernförlagt, var dåvarande Konungens Lifhusarregemente, sedermera Kungl. Livgardet till Häst. Men det var inte på grund av myndigheternas ingripande, utan det var skvadroncheferna, som hösten 1793 gemensamt förhyrde det vid Kungsholmsstranden belägna Engelska garveriet med dess byggnader, som inrättades till kaserner. När regementet år 1811 flyttade till Ladugårdslandet uppfördes sedermera på området det ståtliga Garnisonssjukhuset vid Hantverkargatan.

Kasernförläggning i Fredrikshov

År 1802 ansåg man emellertid vid Livgardet förhållandena med kvartersförläggningarna så hopplösa, att översten, greve C. Mörner, skrev till Konungen och begärde, att regementet som kasern skulle få disponera det då i djup förnedring varande Kungl. lustslottet Fredrikshov. Ett jakande



Bild 10. Fredrikshov 1880-talet. Fredrik I:s hus i fonden, rivet för Fredrikhovsgatan. Adelcrantz' flygel t.h.

svar kom kort därpå och snart därefter inflyttade Livgardet i Fredrikshovskasernen.

Fredrikshovs historia är ganska lång och märklig och har ofta relaterats i både press och annan litteratur, varför här endast följer en kort historik. Den kände arkitekten Jean de la Vallée erhöll 1652 »Kalvhagen» i förläning av drottning Kristina för att där anlägga ett nöjesfält. Rörelsen arrenderade han ut till vjnskänken Friedrich Hoff, som man vill anse som namngivare till stället. de la Vallée lät uppföra det ännu vid Storgatan kvarliggande huset. Nöjesfältet fick dock ej någon längre verksamhet, och 1682 förvärvade fältmarskalken Otto Vilhelm Königsmarck stället. Königsmarck avled emellertid redan 1688, varefter Fredrik I. efter långa processer med arvingarna lyckades förvärva stället. Han uppdrog åt frihetstidens store arkitekt Hårleman att på slutningen ovanför det gamla boningshuset uppföra en större byggnad i svensk herrgårdsstil. Den var avsedd för kungens kända mätress Hedvig Taube. Men hennes tid därstädes blev ej lång, ty få år därefter finna vi kungagunstlingen Erland Broman som ägare av stället. Sedan Broman år 1757 avlidit, kom stället i

riksrådet Carl Otto Hamiltons ägo. Sedan denne avlidit lyckades Kronan förvärva stället för änkedrottning Lovisa Ulrikas räkning, att av henne disponeras som änkesäte vintertid.

Gustaf III. uppdrog åt arkitekten Adelcrantz att till- och ombygga Fredrik I:s hus på Fredrikshov till en passande bostad åt en så hög person, som änkedrottningen — konung Fredrik den Stores syster. Dessutom skulle hennes dotter, prinsessan Sophia Albertina, även bo i slottet. Adelcrantz förslag antogs av konungen, men av det stolta förslaget blev endast högra halvan utförd — d.v.s. det härlemanska huset tillbyggdes med en söder ut utskjutande flygel med trapphus. Därav återstår nu endast den sydligaste delen. Slottet inreddes med stor pomp och ståt av rikets förnämsta arkitekter.

Men Fredrikshov tycktes redan från början ha varit förföljt av ett olycksöde. Redan 1776 inträffade den första, tragiska brytningen mellan konungen och hans moder. Efter de pinsamma händelser, som inträffade på följande år, hade änkedrottningen inte längre lust att kvarstanna på slottet, utan avflyttade därifrån definitivt 1782 för att permanent bosätta sig på sitt andra änkesäte Svartsjö. Kort tid därefter lämnade även prinsessan slottet.

Det är nu, som Fredrikshovs verkliga förnedringsperiod vidtager. Gustaf III. var angelägen om att kvarlämnade minnen från hans moder snarast skulle bortskaffas. All den dyrbara inredningen borttogs och möblerna flyttades till andra slott eller försåldes. Det tomma slottet blev nu arsenal och dit överfördes troféer och annan rekvisita från palatset Makalös vid Karl XII:s torg, som ditintills varit arsenal, men nu skulle ombyggas till dramatisk teater.

Fredrikshov blev nu statshäkte och dit fördes adelsoppositionens främsta män från riksdagen 1789 och dit fördes även senare på året de förnämsta anjalamännen. Under 1790-talet funderades mycket över vad man i framtiden skulle göra av de stora, tomma lokalerna och man förvånas därför inte över, att ett jakande svar på greve Mörners begäran om att det tomma Fredrikshov skulle få bli förläggning för Svea livgarde, så snart ingick.

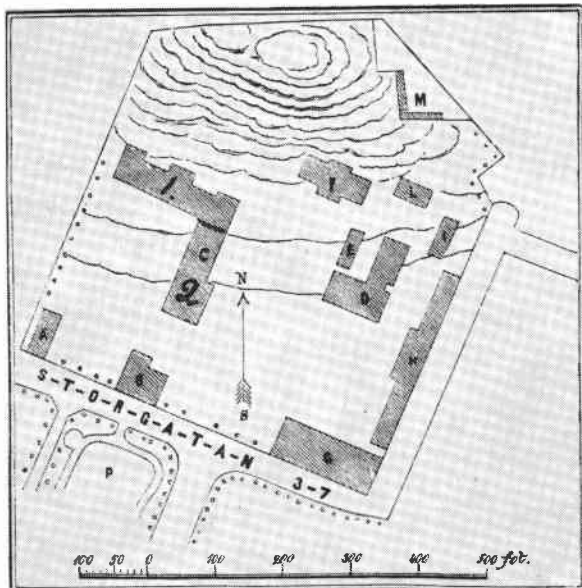
Förläggningens iordningställande gick snabbt och redan 1803 kunde regementet komma under tak i sin första kasern. Arsenalen hade under tiden flyttats till det gamla orangeriet i Kungsträdgården vid Hamngatan.

Det var nog ingen lyxbetonad förläggning som ordnades. Träsängar i flera etager anordnades och varje säng var avsedd för minst två personer, en del t.o.m. för fyra. Det låter egendomligt, men detta var sättet att lösa ovan omtalade sociala problem: hela familjen — hustru och barn — flyttade med in i kasernen. Vi nutidsmänniskor med våra goda hygieniska förhållanden ha nog svårt att föreställa oss, hur en logementsinteriör på Fredrikshov vid denna tid tedde sig.

Bild 11. Plan av Svea livgardes förläggning i Fredrikshov. A. Vakt- och arrestbyggnad. B. officersflygeln, C. stora kasern, D. matinrättning, E. skolhus, F. rustkammare, G. exercishus, H. materielbodar, I. underbefälsbostäder, L. musikkasern, M. latriner.

1. Fredrik I:s hus, 2. Gustaf III:s tillbyggnad.

Ur »Om Svenska Härens Helsevård» av E. Edholm 1880.



År 1808, när gardet dragit ut i fält, var Fredrikshov åter tomt, sånär som på gardisternas kvarboende familjer. Men man blev av taktiska skäl tvingad att till Fredrikshov förlägga manskap från andra förband och familjerna blevo då utkörda för att få andra bostäder, som inkvarteringskommissionen skulle ordna. Hur det gick för dessa stackars människor vet man ej.

Efter kriget blevo kasernförhållandena mera normala. Familjerna tycks ej i nämnvärd grad ha återflyttat och förläggningen fick alltmer en karaktär av vanliga kasernlogement. Men alltjämt voro sängarna för långa tider framåt avsedda för två man. Kammarrättsrådet Ferlin ger i sitt arbete »Stockholms stad» 1858 vissa upplysningar om förläggningsförhållandena vid denna tid. Av dessa framgår, att förläggningarna voro trånga och ofta överbelagda samt ej idealiska i de till kaserner ingalunda från början ämnade byggnaderna. Författaren skriver : »Svea lifgardet, sedan 1802 kaserneradt i sin nuvarande kasern, det fordna Kongl. Lustslottet Fredrikshof, disponerar en lägenhet, vilken, oaktadt sina höga rum och huvudbyggnadens rymliga förstugor, dock är av dålig beskaffenhet, dels i följd av läget på slutningen av ett berg och i nära grannskap till Djurgårdsvikens uppgrundade, stinkande strand, dels även i följd av byggnadens för en kasern olämpliga inredning och fuktiga beskaffenhet, såsom delvis av saltsjötegel uppförd.»

Men trots dessa mörka tongångar i fackmännens beskrivningar, fortgick gardets verksamhet i Fredrikshov med liv och lust, därom vittna många sveagardisters berättelser och efterlämnade papper. Visst härjade ständigt infektionssjukdomarna på ett för oss nutidsmänniskor okänt sätt och visst

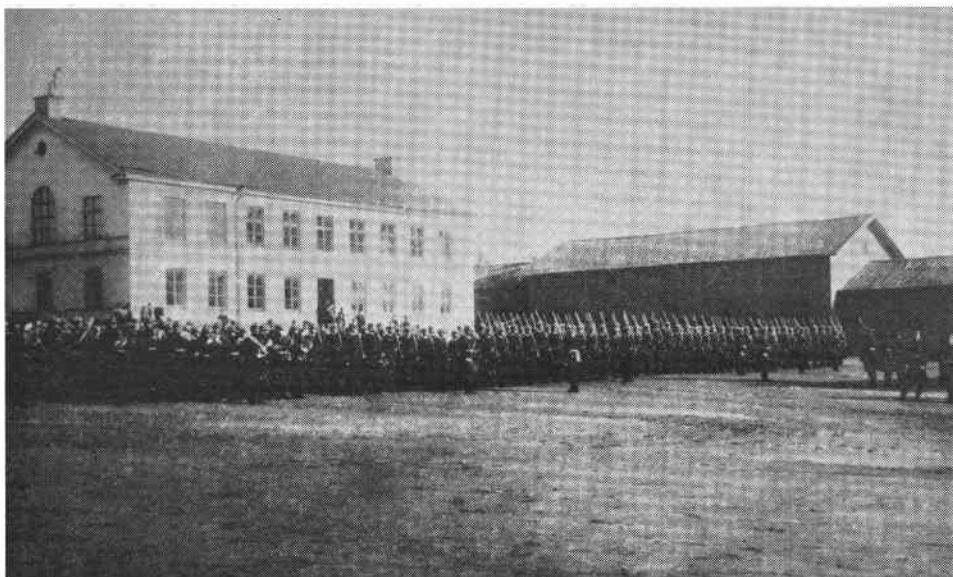


Bild 12. Vaktparaden uppställd på »Framgården» framför matsalsbyggnaden på Fredrikshov 1887.

Bild 13. Rustkammарbyggnaden vid Fredrikshov från gamla Djurgårdsbron. (Omr. 1880).



skördades många unga liv i förtid därigenom, men sådant var man van vid på den tiden.

Hur kasernhusen vid Fredrikshov disponerades under 1870-talet framgår av bild 11. Den ännu vid Storgatan kvarstående byggnaden, de la Vallées ursprungliga hus, var chefsexpedition och officersmäss, enligt tecknaren Fritz von Dardel inredd i empirestil, helt naturligt, då denna stil var rådande vid den tid, då byggnaden togs i anspråk för sitt ändamål. Fredrik I:s hus och den av Gustaf III. gjorda tillbyggnaden utgjorde kompanilokaler. En ganska märklig byggnad var rustkammaren. Den var byggd på berget ovanför den stora gården och uppförd i empirestil år 1842. Såsom liggande ungefär mitt framför den gamla djurgårdsbron, utgjorde den en ståtlig bakgrund för den, som passerade bron från Djurgårdssidan. Den stora planen framför matsalsbyggnaden kallades »framgården» och var bland annat uppställningsplats för vaktparaden. Berget ovanför kasernen kallades »lusberget» och där voro regementets stora latriner belägna. På platsen för detta berg blevo sedermera de nya stora kasernerna uppförda.

Livgardets fredrikshovstid var en idyllisk tid, som, om man bortser från de första stormiga åren under finska kriget, kännetecknades av en stilla fredstjänstgöring, mest bestående av vakttjänst i staden och i kasernen. Såväl befäl som manskap kunde ganska ostört ägna sig åt stadens nöjesliv och att mitt på dagen under siestan taga sig en liten hatt, bestående av ett glas punsch eller av någon annan dryck på modet. Om det senare vittna bilder från fotografikonstens första år. Men Karl XIV. Johan och Karl XV. höllo lysande parader och simulacrer på gårdet och den stora vaktparaden med musikkåren i täten marscherade ofta vid middagstiden ut genom storgatsvakten och Storgatan framåt, åtföljd och beskådad av mängder av intresserade ladugårdslandsbor.

Kasernen vid Linnégatan

Det har tidigare nämnts att Svea livgarde var ett värvat regemente och dess personal, som var förlagd i kasernerna vid Fredrikshov, var fast anställd. Det var i början av 1800-talet, som den allmänna värnplikten infördes i vårt land, fastän i blygsam skala. Som en följd av det ökade orostillståndet i Europa under 1850-talet, ökades den för beväringsskapet anslagna övningstiden från 12 till 30 dagar, fördelade på de två första värnpliktsåren. Dessa s.k. beväringssmöten ägde, som ovan sagts, rum sommartid. Men, då utrymmet i gardeskasernerna var för ringa för att rymma dessa värnpliktskontingenter, förlades dessa i bivack på Ladugårdsgärdet.

Det trånga utrymmet i Fredrikshov och de ohygieniska förhållandena därstädes samt det alltmer ökade behovet av att förlägga beväringsskapet i kaserner, framtvungade beslutet om anläggandet av moderna ka-



Bild 14. De 1888 (I 1) och 1890 (I 2) invigda »palatsliknande fotgardeskasernerna» vid Linnégatan.

sernetablissemment för de båda fotgardesregementena. Man bestämde sig för höjdplatån ovanför Fredrikshov, såsom varande den sundaste och mest välbelägna platsen för anläggningen, intill det stora övningsfältet, som norra Djurgården då ännu utgjorde. Man uppdrog åt slottsintendenten, professor E. Jakobsson, att utföra ritningarna och hösten 1888 kunde Svea livgarde under stora högtidligheter, anført av sin chef, Konung Oscar II, taga sina nya kaserner i besittning. Plan över det nya etablissemmentet, som var Stockholms i sitt slag största, framgår av bild 15.

Som synes av planen, byggdes kaserner för båda fotgardesregementena bredvid varandra och efter samma ritningar, dock med den skillnaden, att dispositionsplanen för Andra livgardet, som Göta livgarde då ännu kallades, var spegelvänd i förhållande till Svea livgardes plan. Göta livgardes kasern blev färdigställd något senare och inflyttningen där kunde ej ske förrän 1890.

Kanslihusets trapphall var monumental, liksom även den ståtliga så kallade honnörssalen. Förutom regements- och bataljonsexpeditionerna, innehöll kanslihuset intendenturavdelning, vakt- och krigsrättsrum samt officersmäss. En egendomlighet var att regementets sjukavdelning från början var inrymd i kanslihusets översta våning, dit endast en smal vindeltrappa ledde och där inte ens en vattenledning fanns att tillgå i den stora sjuk-

salen. Ganska snart flyttade också sjukavdelningen över till den byggnad, som på planen betecknas som musikkasern.

Förläggningsflyglarna voro byggda i två våningar, varje flygel avsedd för två kompanier. I. bataljonen förlades i de båda västra och II. bataljonen i de östra flyglarna. Varje logement avsågs för 16 man med sängar i en etage och för det dubbla antalet, om sängar i två etager användes, vilket blev det vanliga. Uppvärmningen av kompanilokalerna skedde genom varmluftskanaler från värmeugnar i källaren och detta värmesystem fungerade utan anmärkning innan sent omsider värmeledning med varmvatten inleddes.

Matinrättningen var uppförd enligt tidens modernaste metoder. Kokning och stekning skedde medelst ånga och gas. Den stora matsalen var ljus och luftig. Då värnpliktskontingenterna sedermera ökades, blev man nödsakad att bygga ännu en matsalsbyggnad utmed Karlavägen. Denna var uppförd av trä, hade en provisorisk karaktär och benämndes »sommarmatsalen», till skillnad från den gamla, som blev kallad »vintermatsalen».

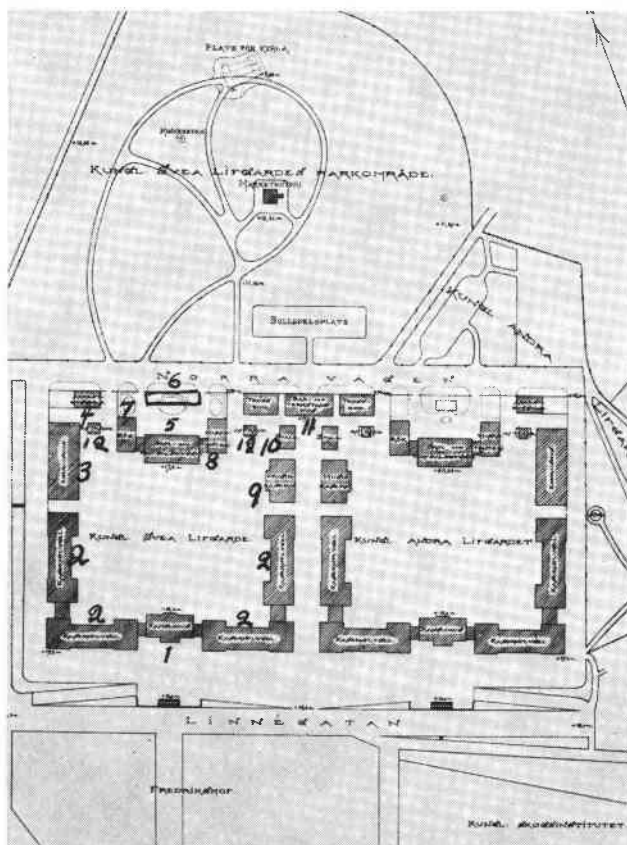


Bild 15. Plan av fotgardeskasernerna vid Linnégatan. 1. kanslihus, 2. kompanikaserner, 3. exercishus, 4. arrestbyggnad, 5. vintermatsal m.m., 6. sommarmatsal, 7. kök, 8. underofficersmäss och marketenteri, 9. musikkasern, 10. stall, 11. garnisons varmbadhus, 12. avtråde.

Sedan 1901 års härordning trätt i kraft, ökades värnpliktskontingenten så avsevärt, att även en tredje bataljon i fredstid måste organiseras. För att skapa utrymme även för denna bataljon, påbyggdes kasernflyglarna med ytterligare en våning. Detta tillgick så, att taket höjdes och murningen skedde under det färdiga taket.

Norr om Karlavägen anlades regementets stora park, på det område, som tidigare kallats Ekbacken. Parken växte så småningom upp till en verklig lustgård, inbjudande till rekreation, inte blott för regementets personal, utan även för stadsborna i övrigt. I parken, parallellt med Karlavägen, anlade man en bred grusgång, där idrottsövningar av olika slag ägde rum och i parkens östligaste del, mot gränsen till Ladugårdsgärdet, anlade man »kammarskjutningsbanor». Utmed Banérgatan, där nu en skolbyggnad reser sig, anlades en hinderbana.

Redan omkring sekelskiftet började man planlägga för anskaffandet av ett nytt övningsfält, då Ladugårdsgärdet och Norra Djurgården alltmer ansågs behöva tagas i anspråk för bebyggelse. Man stannade för en plan att förlägga garnisonsregementena i trakten av Stora och Lilla Frösunda. Detta blev anledningen till, att man i det längsta undvek att modernisera kasernerna vid Linnégatan. Sålunda infördes inte Vc-anläggningar i kompanilokalerna förrän under första världskriget och elbelysning infördes först år 1918, och detta på grund av brist på lysgas. Ännu vid regementets utflyttning till Ulriksdal i mitten av 1940-talet fanns inte varmvatten i kompanilokalerna. Men man trivdes i dessa kaserner och tjänsten gick sin gilla gång. Man eldade i kakelugnar, man sågade ved och på höstarna sattes innanfönstren in för att på vårarna åter tagas ut och bäras upp på vinden. Man skurade de gamla skurgolven under allehanda upptåg och när reveljen på vintermorgnarna gick, ålåg det den man, som låg i översängen närmast gasarmen, att tända den ensamma gaslågan i logementet.

Ett inte sällsynt inslag i stadsbilden var gardesregementenas marscher till och från övningar utanför staden och särskilt efter tiden omkring 1905, då övningarna ofta voro förlagda till Järvafältet. I det senare fallet togs marschvägen från kasernerna längs Karlavägen, förbi Bellevue och genom Hagaparken. De stundom kilometerlånga kolonnerna på Karlavägen och andra gator föranledde inte någon nämnvärd stockning i den ännu under 1920-talet glesa gatutrafiken. I stället voro stockholmarna alltid intresserade då militärförbanden kommo marscherande och fanns det musikkår i täten, voro åskådarleden ganska täta. Att sitta i en spårvagn och åka fram i marschtakt på Karlavägen, tyckte man ofta var ganska roligt som ett avbrott i dagens enahanda, särskilt skolbarnen, om de på detta sätt kunde med laga förfall få komma för sent till skolan.



Bild 16. Gustaf Adolfskyrkan med omgivningar från Karlavägen 84 omkr. 1895. T.v. i fonden Värtan och »artilleriskottvallen». T.h. om kyrkan Borgen, som ännu har kvar sin baldakin. Obs gärdesgårdarna utmed Karlavägen och Banérgatan.

Gudstjänstlokaler

Sedan Livgardet ordnat sin förläggning i Fredrikshov, kunde man inte längre använda Stora Barnhusets kyrka vid Drottninggatan som gudstjänstlokal. Man ordnade det så, att regementets huvuddel fick som gudstjänstlokal använda församlingskyrkan, Hedvig Eleonora kyrka, eller, som den vanligen kallades, Ladugårdslandskyrkan. Men detta inkräktade naturligtvis menligt på utrymmet för församlingens övriga menighet, varför även en del av amiralitetsförsamlingens kyrka, Skeppholmskyrkan, fick disponeras av en del av regementet, då denna kyrka blev färdig 1842.

Men redan år 1769 hade frågan väckts om inte en särskild garnisonskyrka borde byggas, så att inte Livgardets personal skulle inkräkta på utrymmet för övriga kyrkobesökare i stadens kyrkor. För detta ändamål beviljade rikets ständer 3 000 daler silvermynt jämte viss kollekt. På detta sätt bildades »Kyrkobyggnadskassan». Man förtröttades inte under årens lopp att verka för åstadkommande av en Livgardets egen kyrka, man ordnade insamlingar och kollekter och man ordnade t.o.m. en välgörenhetstillställning för allmänheten i orangeribyggnaden i Kungsträdgården 1797. Men inte förrän 1890 hade kyrkobyggnadskassan kommit upp till en storlek av 45 000 kronor.

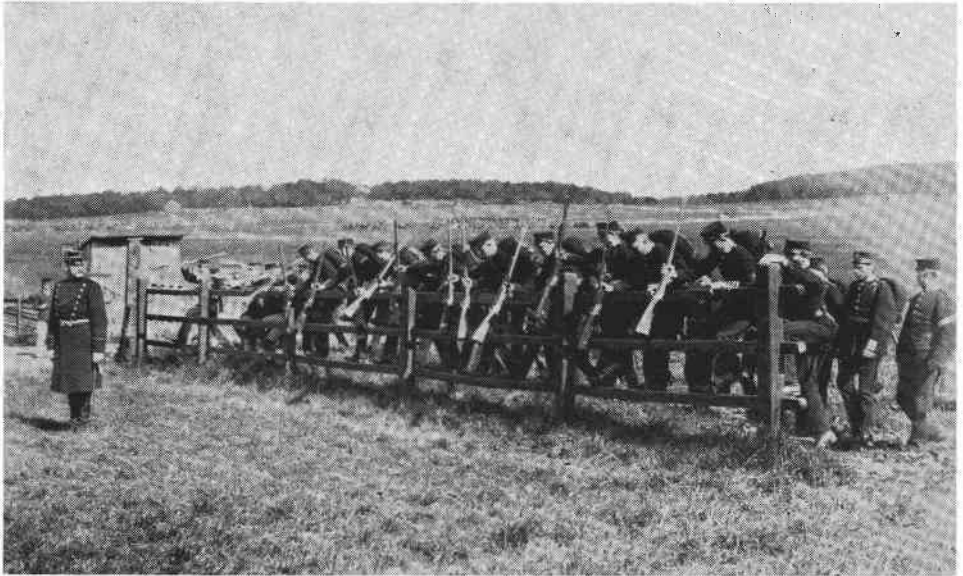
Då gjorde dåvarande sekundchefen, överste H. Anckarcrona, en underdånig anhållan om att den 120 år gamla tanken på en regementets egen kyrka skulle få förverkligas, särskilt som denna kyrka skulle kunna bli en gemensam gudstjänstlokal för större delen av garnisonen.

Denna ansökan bifölls och arbetena på kyrkans uppförande tog snarast sin början. Platsen för kyrkan finnes angiven på planen, bild 15. Grundstenen till kyrkan lades den 6 juni 1891 av Konung Oscar II. Kyrkobyggets arkitekt var hovintendenten Carl Möller. Stora delar av murnings- och träarbetena utfördes av regementets eget manskap. Bänkinredning, altare och predikstol m.m., förfärdigades vid regementets slöjdskola under ledning av löjtnant John Klingspor, själv framstående träsnidare.

Men, som så ofta är förhållandet med byggen, kosta desamma åtskilligt mer än man från början tänkt sig. Trots en myckenhet frivilliga gåvor och bidrag, kostade kyrkan som färdig åtskilligt mer än 100 000 kronor. Officerskåren, som ända från början varit den mest intresserade parten för kyrkobygget, trädde nu emellan och dess kassor utfyllde den uppkomna bristen.

Redan året därpå kunde kyrkan invigas av biskop Gottfrid Billing den 6 november och i närvaro av Konungen och hans söner, varvid dess namn blev Gustaf Adolfs kyrka. Under hela den ganska långa tiden 1892 till 1927, då den andliga själavården vid de militära förbanden genom

Bild 17. Övning i hindergården. Början av 1890-talet. Platsen är nuvarande korsningen av Valhallavägen och Banérgatan. Mitt i fonden byggdes sedermera K 1:s kasern.



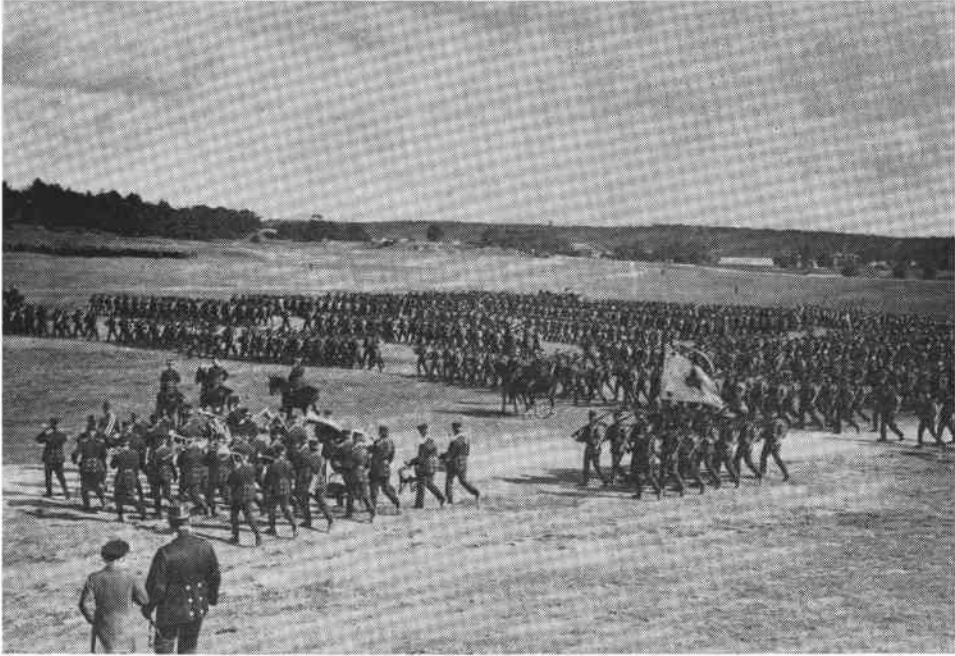


Bild 18. Exercis i regementsförband på Ladugårdsgärdet omkr. 1920. Tegelludden och Värtan i bakgrunden.

riksdagsbeslut 1925 praktiskt taget upphörde, fungerade den lilla vackra kyrkan som garnisonskyrka, såsom den var avsedd till.

Varje regemente bildade under denna tid en exterritoriell församling, ledd av en regementspastor. Vid högmässor och andra gudstjänster eller högtidligheter disponerade de regementen, som regelbundet deltog däri, sina bestämda bänkplatser och dessa regementsförsamlingar ledde i tur och ordning gudstjänsterna.

Sedan det militära gudstjänstlivet i Gustaf Adolfskyrkan upphört, har frågan om dess fortbestånd ofta ventilerats. Den har vid många tillfällen varit utsatt för rivningshot och även varit hotad av att ombyggas för annat ändamål. En gång under 1920-talet var t.o.m. dess ombyggnad till biograflokal ifrågasatt.

Men nu har kyrkan övertagits av Oscars församling och därmed synes dess framtida användning för kyrkliga ändamål vara tryggad. Den är byggd i anglosachsisk gotik och är särskilt känd för sina vackra glasmålningar. Det stora fönstret ovanför altaret är skänkt av konung Oscar II. Det praktfulla rosettfönstret ovanför orgelläktaren är en gåva av officersskåren. Detta fönster ter sig särskilt vackert en solig eftermiddag, sett inifrån kyrkan.

Under kyrkans tid som garnisonskyrka fanns ingen kyrkorgel. Musiken vid gudstjänsterna utfördes av respektive regementens hornmusikkårer, stående på den stora läktaren. Belysningen utgjordes endast av stearinljus i de stora kyrkokronorna samt i stakar, anbragta på bänkarna. Detta förlånade gudstjänsterna under den mörka årstiden en särskilt högtidlig prägel. Kyrkans uppvärmningsanordningar voro nästan obefintliga. De utgjordes av några i källaren uppställda kolkaminer, så det gällde att kalla vintermorgnar vara väl påklädd. Men så var ju förhållandena även i alla andra kyrkor ända till den tid, då värmeledningar och elkaminer började att kunna användas.

Men Gustaf Adolfskyrkan är en liten stämmingsfull och vacker kyrka och har därför, särskilt under senare år, då orgel, elbelysning och modern uppvärmning införts, ofta blivit använd som bröllopskyrka.

I början av 1940-talet började den sedan decennier planlagda utflyttningen av regementet till Järvafältet att bli verklighet. Den 5 oktober 1946 lämnade Svea livgarde officiellt sin förläggning vid Linnégatan och detta skedde vid en ceremoni i parken vid minnesstenen, varvid dåvarande sekundchefen, överste G. M. von Stedingk, överlämnade minnesstenen till Stockholms stad, representerad av stadskollegiets ordförande, borgarrådet Yngve Larsson, som på stadens vägnar utfäste sig att väl vårda minnesstenen och parken. Och därmed lämnade Livgardet Stockholm efter att ha haft sin förläggning därstädes i mer än 400 år.

Källförteckning

Tryckta

- Nils Ahnlund: »Ladugårdslandet» (Hedv. Eleonora kyrka 1737—1937).
 C.-F. Corin: »Från Ladugårdslandsidyll till storstadsbebyggelse» (Oscars församling 50 år) 1956.
 E. W. Dahlgren: »Stockholm 1897».
 Edw. Edholm: »Om Svenska Härens helsovård» (1880).
 J. Elers: »Stockholm» (1800).
 P. R. Ferlin: »Stockholms stad» (1858).
 Hedvig Elisabeth Charlottas dagbok, del I.
 Vivi Hellberg: »Turist i Stockholm 1799». S:t Eriks årsbok 1946.
 Ester Jacobson: »Fredrikshov». S:t Eriks årsbok 1940.
 R. Montgomery: »Kyrka till salu». Sveagardesbladet nr 3/1964.
 W. Ridderstad: »La nouvelle caserne de la garde de Svea». (1891).
 E. Zeh: uppsats i »Tidskrift för fortifikation» nr 1/1948.

Otryckta

- Regementsorder Svea livgarde 1852—1887. Kungl. Kriftsarkivet.
 Kåseri vid Sveagardesföreningens ärtmiddag den 26/10 1938 av f.d. musikfanjunkaren Knut Grundin. Svea livgardes museum.
 Minnen av f.d. översten Hans L. von Dardel. Svea livgardes museum.